

ПОЛЬСЬКІ КАТОЛИКИ В ДИСКУСІЇ ПРО ЄС

Ростислав КРАМАР

8 червня 2003 року під час референдуму про вступ Польщі в Європейський Союз поляки у переважній більшості сказали “так” європейському виборові своєї країни. Важливим у польській дискусії на тему європейського майбуття держави був голос Церкви.

Перед європейським референдумом римо-католицька церква в Польщі (далі — РКЦ, Костьол) не проводила інформаційної кампанії у тому значенні, що її вели влада, політичні партії чи громадський сектор. Не було її офіційного старту, ані якогось чітко окресленого центру, котрий би на кшталт партійних штабів координував інформаційну діяльність на різних щаблях ієрархії церковних організацій. Більше того, навіть у вирішальні моменти дореферендумної кампанії, висловлюючи думку Церкви, офіційні чинники РКЦ водночас нагадували, що питання європейської інтеграції не є предметом навчання віри (звернення єпископів 1 червня 2003 р.), послідовно підкреслювали, що Костьол не братиме участі в агітації. Наголосимо також, що для РКЦ у період інформаційної кампанії характерний внутрішній плюралізм думок, різне, нерідко кардинально протилежне бачення місця Польщі в об'єднаній Європі.

Утім, беручи до уваги численні й резонансні висловлювання церковної ієрархії щодо євроінтеграції, різноманітні ініціативи духовенства та віруючих, можна твердити, що в загальному інформаційному потоці присутність РКЦ була досить відчутною, часом навіть помітнішою, аніж політичних партій. “Єпископи сказали, що не будуть включатися в агітацію, та водночас чітко висловилися...”, — зауважив, наприклад, незадовго перед референдумом в інтерв'ю для *Radio ZET* гданський архієпископ Тадеуш Ґоцловський.

90 відсотків населення

декларують свій католицизм

Значення голосу Костьолу у дореферендумний період неможливо оцінити, якщо залишити поза увагою місце релігії в житті польського суспільства. За даними дослідження, проведеного на замовлення опінієтворчої газети *Rzeczpospolita* у березні 2003 року, 95 відсотків громадян Польщі віком від 15 років вважають себе віруючими. У переважно мононаціо-

нальній та монокультурній країні з населенням 38,7 млн. переважна більшість її громадян (34,7 млн.) декларують свою належність до римо-католицького костьолу. Парафії РКЦ у 39 єпархіях обслуговують більш як 10 тисяч парохів. У Польщі діють понад півтори сотні католицьких організацій, що своєю діяльністю охоплюють територію всієї країни та приблизно тисячу організацій місцевого значення. За даними Асоціації локальних газет, понад 30 відсотків польських періодичних видань, які видаються у локальних середовищах — парафіяльні вісники. Крім того, в країні функціонують приблизно 300 повноцінних католицьких газет і часописів, до півсотні католицьких радіо, на телебаченні — редакції католицьких програм.

Вельми показовим є стрімкий розвиток мережі католицьких Інтернет-сервісів, у каталозі одного із перших у Польщі *Mateusz* (www.mateusz.pl) — перелік із понад двох тисяч Інтернет-сайтів католицького змісту (283 — парафіяльні)!

У 1993-му між Польщею та Ватиканом відновлено скасований комуністичним режимом спеціальний договір — Конкордат¹, що регулює їхні взаємовідносини. У загальноосвітніх школах, якщо тільки не заперечують батьки, для дітей викладається курс релігії, вищі навчальні заклади РКЦ користуються тими ж правами, що й світські університети. Польща — одна з двох європейських країн (після Ірландії), де під тиском католицьких кіл законодавчо заборонено переривання вагітності. Шлюб, укладений в костелі, визнається нарівні з подружжям, офіційно засвідченим державною установою. І хоча останніми роками у Польщі дедалі частіше можна почути волення про галопуючу секуляризацию суспільства, все ж традиції католицизму, впливи Костьолу тут вельми відчутні. Останнє в свою чергу дає підстави незадоволеним надмірною, на їхню думку, вагою церковних інституцій в суспільному житті скептично називати свою країну “католандом”.

Авторитет, передусім у питаннях моралі...

До референдуму, на чотирнадцятому році демократичних перемін у Польщі, Костьол прийшов з іще свіжою пам'яттю про виконання своєї місії в умовах тоталітарного комуніс-

тичного режиму та з новим досвідом періоду системної трансформації. На початку 1990-х римо-католицьке духовенство, котре упродовж післявоєнних десятиліть творило духовний фундамент для опозиційних режимів сил, у багатьох випадках було в авангарді протистояння з комунізмом, зіткнулося з новою для себе реальністю. За умов демократизації суспільства, прислухаючись до голосу священства у морально-етичних питаннях (приклад — заборона абортів), з помітно меншим ентузіазмом ставиться до позиції католицьких пастирів у справах політичних (всупереч відчутному опору духовенства, на президентських виборах 1994-го перемагає представник лівих).

У процесі пристосування Костьолу до суспільного ладу, де повсякденною нормою стає плюралізм думок, всередині нього дедалі чіткіших обрисів набирали середовища, котрі виявилися неготовими відкритися на зустріч великим змінам. Особливо це стало відчутним із наближенням Польщі до прочинених дверей Євросоюзу. Різниця підходів до фундаментального питання “бути чи не бути Польщі в ЄС” між зверхниками РКЦ та частиною рядового духовенства, віруючих, дала підстави польському ученому твердити, що з одного боку опинився “костьол ієрархічний”, а з другого — активні на суспільній арені, проте скомпрометовані середовища, котрі бажаючи й надалі прикриватися авторитетом церкви, мусили інтерпретувати, перекичувати висловлювання Папи, ієрархії².

У все ще недолікованому від посткомуністичного синдрому організмові польського суспільства аргументи противників інтеграції на кшталт втрати суверенітету, національної самобутності, дехристиянізації під впливом безбожного Заходу знаходили свою аудиторію. А в ситуації, коли офіційний провід Костьолу тривалий час не давав виразного сигналу щодо євроінтеграції (матеріали конференцій, синодів не набували значного суспільного резонансу), аналогії між Брюсселем та Москвою як центрами імперій декому здавалися зовсім небезпідставними.

Слово єпископів

Позиція польського єпископату набула чіткіших обрисів й суспільного резонансу після візиту делегації єпископів до Брюсселю в листопаді 1997-го. Зустрівшись і безпосеред-

ньо поспілкувавшись із керівниками Європейської комісії, делегати прийшли до висновку, що таке спілкування дало їм більше інформації, аніж регулярне інформування з боку польських чиновників. Польське духовенство, за словами гнєзненського митрополита Генріка Мушинського, переконалося, що ЄС сприймає Костел як важливого партнера в будівництві об’єднаної Європи.

Відтак кінець 1990-х у польському Костьолі проходить під знаком дедалі впевненіших і конкретніших заяв єпископату щодо бачення майбуття країни в спільній Європі. У матеріалах II Польського пленарного синоду наголос із питання “чи вступати в ЄС?” переноситься на інше — “як приготуватися до членства в ЄС?”.

За рік до референдуму — 21 березня 2002-го Конференція єпископів Польщі оприлюднила пастирського листа “Єпископи Польщі щодо європейської інтеграції”, де зокрема сказано: “Відчуваючи відповідальність за багатовікову духовну спадщину народу, пастирі Костьолу в Польщі, шануючи світоглядний плюралізм спільної Європи, прагнуть зробити нове зусилля, щоби багате культурне, релігійне та духовне “віно” нашого народу зберегти, поглибити й перенести в нове тисячоліття. Воно є нашим багатством, котрим хочемо ділитися з іншими народами нашого континенту... Ми взаємно собі потрібні, аби Європа могла розвиватися й дихати двома легенями”³.

На тональність наступних прийнятих єпископською конференцією документів не могла не вплинути резолюція, прийнята європейським парламентом 3 липня 2002-го, котра широко цитувалася в Польщі противниками ЄС. У цій резолюції, зокрема, — заклик до європейських держав легалізувати аборти, зрівняти в правах узаконені подружжя з парами, які живуть “на віру” та гомосексуальними. Тому резолюція пленарного засідання єпископської конференції 12 березня 2003-го наголошує: “Закликаємо владу й усіх відповідальних за інформування населення надавати інформацію про всі аргументи — як позитивні, так і негативні, що пов’язані зі вступом у ЄС. Декларації уряду Польщі (№ 39), що стосуються суспільної моралі, додані до Договору про вступ у ЄС, польський єпископат розуміє як бажання охороняти людське життя від зачаття

до природної смерті, охороняти подружжя як сталий зв'язок чоловіка і жінки, а також бажання охороняти родину, як основну ланку суспільства". Власне ці сподівання стали предметом розмови під час засідання спільної комісії представників уряду та єпископату. У резолюції за результатами цього засідання єпископи зазначили: "Костьол із задоволенням сприйняв офіційну заяву прем'єр-міністра, виголошену від імені уряду Польщі про те, що питання культури й моралі, а також таких основоположних цінностей як життя та подружжя не є предметом зобов'язань Польщі, пов'язаних із вступом у Європейський союз".

Кульмінацією у висловлюваннях найвищого керівного органу католицької церкви в Польщі про євроінтеграцію став пастирський лист, прочитаний священниками в усіх костелах в останню неділю перед референдумом. У "Слові польських єпископів щодо вступу Польщі у ЄС" єпископи наголосили на тому, що результат голосування може мати вирішальний вплив на майбуття багатьох поколінь поляків і закликали до продуманої участі у референдумі. Утім, польські єпископи, на відміну від литовських (у Литві аналогічний референдум відбувся швидше), не зробили безпосереднього заклику до народу сказати ЄС "так", натомість послалися на виразну позицію в даному питанні незаперечного у Польщі авторитета — Папу Римського Івана Павла II: "Усі люди доброї волі у своєму виборі повинні взяти до уваги голос Папи, видимого голови Церкви, який має великий досвід у людських справах..."

"Найбільший поляк"

Власне феномен морального авторитету Папи Римського у Польщі, його послідовні виступи щодо місця країни в європейській спільноті мали потужний вплив на формування громадської думки з цього важливого питання. У популярному в Польщі католицькому Інтернет-сервісі "Орока" (www.oroaka.org.pl) — 70 папських документів, де піднімається проблематика європейської інтеграції. Щоправда, тривалий час виступи Папи, де йшлося про об'єднання Європи, брали на озброєння як прихильники, так і противники ЄС. Останні підкреслювали, що Римський Архиєрей має на увазі лише європейську спільноту Духа, та аж ніяк не політико-економічну інтеграцію. Крапку у цих різночитаннях виступів Папи поста-

вила його промова у день 25-річчя його понтифікату, за 19 днів до референдуму. "Польща завжди була важливою частиною Європи, — сказав зокрема Іван Павло II, звертаючись до земляків, — сьогодні не може залишатися за межами цієї спільноти, котра справді на різних рівнях переживає кризи, але яка становить єдину родину народів, збудовану на християнській традиції. Вхідження у структури ЄС на рівних правах з іншими державами є для нашого народу та братніх слов'янських народів виявом історичної справедливості, а з другого боку може збагатити Європу. Європа потребує Польщі. Церква в Європі потребує свідчення віри поляків. Польща потребує Європи. Від Люблінської унії до унії Європейської! Це коротенька формула, але в ній — великий зміст. Польща потребує Європи"

"Чи можна сказати сильніше?", — зазначив, коментуючи слова Папи, єпископ Гоцловський у вже згадуваному інтерв'ю для радіо. "Я переконаний, — підкреслив наступного дня після виступу Папи Юзеф Олекси (один з чільних діячів правлячої партії SLD), — що це матиме значення для багатьох людей, котрі не мали дотепер вказівки куди піти, чим керуватися..." (з інтерв'ю для радіо "Polskie Radio"). Цікаво, все ж, що навіть ця виразна позиція Івана Павла II, виразніша, ніж єпископської конференції, піддавалася спробам двозначного її трактування. "На ці слова чекали євроентузіасти..., однак чекали на них і євроскептики, — коментував послідовно антиєвросоюзний *Nasz Dziennik*. — Святий Отець ствердив, що поділяє побоювання противників вступу в Європейський союз, а тим самим далекий від ентузіазму євросоюзних агітаторів" (ND, 20.05.03). Один із лідерів партії Ліга польських родин Богдан Пенк заявив навіть, що "Святий Отець напевне не знає Договору про приєднання (Польщі до ЄС) і детальних умов, на яких нас хочуть прийняти в ЄС" (RAP, 21.05.03). "Папа, — писала з цього приводу *Gazeta Wyborcza*, — чітко сказав, що Польща мусить приєднатися до країн Європейського союзу. Політики й ідеологи *Радіо Марія*, котрі заявляють, що вступ у ЄС загрожує польській самобутності та католицькій вірі, збентежені. Вони будують карколомні інтерпретації зі слів Папи, щоби показати, начебто Іван Павло II проти інтеграції, або ж не

мав на думці інтеграції з Євросоюзом, чи розуміє його якимось інакше” (GW, 21.05.03). Відповідаючи на запитання газети *Gazeta Wyborcza* про те, який вплив на результат референдуму мало папське звернення, архієпископ Генрик Мушинський сказав: “Вирішальний. Коротко кажучи, без тих слів референдуму не пощастило би. Переважна більшість віруючих людей, йдучи на голосування, опиралася саме на авторитет Папи. Вони не могли скласти власної думки на основі суперечливих думок політиків, тож довірилися людині, котра для них — надзвичайний моральний і релігійний авторитет, найбільший поляк” (GW, 10.06.2003).

Захистити чи відкрити Польщу?

Та поки справа дійшла до дня голосування, у внутрішньоцерковній дискусії, що вихлопулася на шпальти газет, в радіо- й телефір, було зламано чимало списів. Не всі єпископи відразу й однозначно стали прихильниками європейської інтеграції. Відомо, наприклад, що у 1997-му році у складі делегації до Брюсселю не було єпископів, котрі критично висловлювалися щодо ЄС. У 2001-му глава Костьолу в Польщі кардинал Юзеф Глемп, оцінюючи в інтерв'ю критицизм деяких священників і єпископів щодо європейської інтеграції, різко називає їх боягузами⁴.

Взагалі питання про те, чи є підстави боятися інтеграції, було одним із наріжних каменів дискусії. У контексті дебатів про “боязнь” євроінтеграції та “загрози”, які вона із собою несе, в публічний обіг навіть увійшло таке поняття як “єврофобія”⁵.

Якщо риторика католицьких єврофобів пронизана закликами **захистити** твердиню християнства, котрою є Польща, від натиску дехристиянізованого Заходу, з другого полюса РКЦ — наголос на необхідності **відкрити** країну назустріч викликам часу.

Рупором, а водночас і своєрідним об'єднуючим ідеологічним центром противників ЄС усередині РКЦ є *Радіо Марія* з редакцією в місті Торунь. Цю радіостанцію, яка належить чернечому ордену отців-редемптористів (незмінний директор та ідейний натхненник — отець Тадеуш Ридзик) за редакційну лінію, що зазвичай конфронтує з офіційними поглядами РКЦ, польські журналісти не без іронії називають “костелом у костелі”. Торунська

радіостанція (радіосигнал покриває територію всієї країни та величезні території в Америці, Європі) і близька до неї щоденна газета *Nasz Dziennik* — основні засоби масової інформації противників євроінтеграції всередині Костьолу. “Тили” отця Ридзика — низові ланки церковної ієрархії, зокрема парафіяльні священники та деякі об'єднання віруючих при парафіях (т. зв. гуртки шанувальників “Радіо Марія”). Незадовго перед референдумом газета *Trybuna*, що виражає погляди правлячої у країні лівої команди, опублікувала статтю “Священники всупереч єпископам” (*Trybuna*, 14.05.2003). У публікації описується ряд випадків, коли парафіяльні священники всупереч наказові вищої церковної влади надавали для антиєвропейської пропаганди “місця релігійного культу”.

Дошукуючись причин виникнення такого вияву католицизму як середовища, об'єднанні навколо *Радіо Марія*, Наталія Яцковська говорить, що це віддзеркалення слабкості польських дебатів про євроінтеграцію, а також перенесення на церковну площину політичних поділів, котрі в принципі становлять базу цих поділів усередині костелу⁶.

Влучно про польську єврофобію висловився у доповіді на конференції “Усвідомлення європейськості, роль церкви в процесі європейської інтеграції” (Краків, 14-15.09.2002) люблінський архієпископ Юзеф Жицінський: “Боязнь європейської інтеграції має різні причини і не треба дивуватися особам, які переживають глибокий неспокій з приводу нових викликів. У польській дійсності в якості експертів з питань об'єднання Європи почали виступати ті самі діячі, котрі захищали берлінську стіну та залізну завісу. Їхня програма виростала з намагання відділити Польщу від Європи, де ми завжди були присутніми. Недовіра, що упродовж років розсівалася ідеологами, ще й нині приносить болючі плоди”. Цю тему архієпископ розвинув, звертаючись до учасників щорічного паломництва у Пекари Шльонські: “Та берлінська стіна впала не для того, щоби ми зібрали цеглу й збудували собі хатинки для пустельників. Нам потрібно будувати велику Європу Духа, натхненну правдою Євангелія, відкриту для навчань Папи, для свідчень живої віри. Цього від нас очікує Святий Отець. Тож не слухаймо тих, які кажуть: “Найкраще відійти, стати збоку й дивитися”.

Це принцип пустельників. Якщо хтось скине бомбу, однаковою мірою будуть знищені великі хмарочоси й хатки пустельників. Сьогодні не можна жити на узбіччі людського суспільства”.

Польські медіа, політики з цікавістю очікували, що з приводу звернення Папи, котре вибило ґрунт з-під ніг католиків-єврофобів, скаже отець Ридзик, директор *Радіо Марія*. Журналісти в репортажах із Риму описували навіть зміну виразу його обличчя під час папського виступу. Телефонний дзвінок директора радіостанції, який вирішив втрутитися у дискусію в прямому ефірі *Радіо Марія*, широко цитувався й інтерпретувався. Отець Ридзик, закликавши до спокою слухача, котрий пропонував чергові рецепти антиєвропейської кампанії, сказав: “Понеділковий виступ Івана Павла II завершив певний етап дискусії на тему інтеграції. Якщо Святий Отець щось каже, то не дискутуймо і не коментуймо. Мусимо зрозуміти його науку. Кожен поляк повинен сам прийняти рішення, як голосувати на референдумі. Хтохто, а наше радіо повинно з повагою поставитися до слів Святого Отця. Євросоюз не є небом, але не є і пеклом. Для нас це може бути велике чистилище. Можливо нам потрібно певне чистилище перейти” (*RzP*, 26.05.03).

Конференції, книги, інтернет

Що ж таке Європейський союз з точки зору християнина — небо, пекло, чистилище? Радісно розкривати назустріч йому обійми чи боятися? Прихильники та противники інтеграції, пропонуючи варіанти відповідей на такі запитання, використовували різноманітні види інформування.

У рамках програми інформування про євроінтеграцію, що була прийнята групою радників з європейських питань Конференції єпископів Польщі, відбувся ряд помітних форумів. Зокрема, у вересні 2002-го, — наукова конференція “Модернізація і віра. Роль католицького костелу в європейській інтеграції” (Краків), де високопоставлені представники польського уряду, євросоюзних структур виголошували реферати на теми, які хвилювали польських католиків (напр. “Чи християнські принципи мають вплив на політику європейських партій?”, “Чи втратимо національну ідентичність?” і т. ін.)⁷

Про побоювання та сумніви польських католиків щодо ЄС йшлося 15-16 березня 2003 р. на конгресі католицьких рухів і това-

риств у стародавній столиці Польщі — місті Гнезно. Конгрес мав досить промовисту назву — “Куди йдеш, Європо?”. Головував на гнезненському з’їзді примас Польщі кардинал Юзеф Глемп. Серед учасників конгресу були міністри з Польщі та ЄС. Між іншим, перший день цього з’їзду супроводжувався пікетом противників євроінтеграції. У руках вони тримали гасла на кшталт: “Тут Польща! Поляче, не будуй ЄвроСодому!”, “Якщо в Євросоюзі нема місця для Бога, то нема місця й для поляків” і т. ін. Страхи й неспокій, які є серед польських католиків у зв’язку з входженням країни в ЄС небезпідставні — неодноразово наголошувалося на конгресі. Та боятися нових випробувань, вважають польські еліти РКЦ, не потрібно. У своїй проповіді під час урочистого Богослужіння примас Глемп говорив про апостолів, котрі без страху йшли в країни, де було обмаль християн. Паралель із католицькою Польщею, котрій належить відкритися назустріч значною мірою дехристиянізованому Заходу, напрошувалася сама собою... Поляки не йдуть в ЄС “на ура!”, підкреслив на пресконференції за результатами конгресу гнезненський архієпископ Генрик Мушинський. Та якщо християнство дасть собі раду з тими небезпеками, які є в ЄС, то тільки зміцніє. Спеціально до з’їзду у Гнезно було видано збірник публікацій архієпископа Генрика Мушинського “Європа Духа”, куди зокрема ввійшли такі його статті як “Костьол у Польщі щодо проблем рільництва у контексті європейської інтеграції”, “Костьол не оцінює, лише радить”, “Не залишитися на узбіччі Європи” та ін.⁸

На особливу згадку в розповіді про інформаційну діяльність РКЦ щодо об’єднання Європи заслуговує польське відділення Католицького бюро інформації та європейських ініціатив (ОСІРЕ), засноване монахами-єзуїтами у Варшаві в 1992 році. Упродовж року, що передував референдуму, бюро організувало й провело численні семінари, видало ряд книг, продукувало радіопередачі, заснувало Інтернет-сторінку “Європа-костел” (www.europa-kosciol.pl).

За умов стрімкого збільшення у Польщі кількості користувачів Інтернет-мережею польський єпископат ще у 1998-му заснував фонд “Орока”, завдання якого — створення електронної системи обміну інформацією та однойменного з ним Інтернет-сервісу

(www.opoka.org.pl). Власне цей чи не найбільш популярний католицький Інтернет-сервіс (жива, різноманітна інформація, багато ілюстрацій, конкурси і т. ін.) питанням інтеграції присвятив спеціальний підсервіс “Наша Європа в Інтернеті”. “Наша Європа...” — вельми розгалужений Інтернет-ресурс, дбайливо зроблений з думкою про користувача. Одних тільки документів про ЄС тут міститься понад 500. У ньому можна знайти інформацію про історію та сьогодення євроінтеграції, умови, на яких Польща приєднується до ЄС, і, що важливо, висловитися з приводу прочитаного на форумі, подискутувати в чаті. Як можна довідатися з вихідних даних, цей Інтернет-проект співфінансується з фондів ЄС.

Щодо “другого боку барикади”, то вельми насиченим інформацією та вигадливими малюнками, мультиплікацією на тему загроз, які несе католицькій Польщі євроінтеграція, був Інтернет-ресурс “Інші сторінки” (www.innestrony.pl).

Характерною ознакою польської інформаційної кампанії в медіа є те, що частим гостем на радіо й телебаченні було духовенство, причому не цуралося воно участі і в тих присвячених євроінтеграції програмах, котрі за форматом нагадували шоу і тим самим приваблювали масового глядача.

Підсумки

Хоч Польща є фактично монорелігійною країною, а РКЦ досить міцною і впливовою у суспільстві силою, в дискусії навколо європейської інтеграції всередині Костьолу нуртували різні, часами кардинально протилежні течії.

Наприкінці 1990-х, коли польський єпископат чітко висловив позитивну думку щодо європейської інтеграції, а середовища, об’єднані навколо *Радіо Марія*, розгорнули агресивну “оборонну” кампанію “католицького бастиону Європи”, виникли підстави говорити про бачення інтеграційних процесів з точки зору “костьолу ієрархії” та “костьолу отця Ридзика”.

The voice of the church was very important in the Polish Referendum of 2003. They decided to say yes to the European Union and European future of the country. (95 % of Polish population consider themselves to be a strong Catholics and even if church officially did not agitate the population they had a strong influence on mass opinion. Some resolutions of the EU negatively influenced the opinion of the religious Catholics (like legalisation of abortions, homosexuality) and church insistent on the active propaganda among population of all the information (negative and positive coming from the EU). The church also was an initiator of discussions about the European way of development and national conciseness of Polls. They tried to help people to overcome their fears and to understand European way of development. With the strong attitude of Joann II his positive attitude towards European integration Polish people made their pro-Europe choice. In Ukraine this experience might not work during the national preparation for integration with Europe. first of all because of the disagreements within the Church itself and the location of main religious leadership being in located in Moscow. But there are no question that soon Ukraine will face the same set of questions about the pluses and negatives of European integration.

Кількарічна послідовна роз’яснювальна робота єпископату, різноманітні інформаційні починання (електронні медіа), а особливо однозначна позиція Папи Римського пригасили вогнища єврофобії всередині костьолу настільки, що ті, хто вагалися, здебільшого визначилися на користь євроінтеграції. Це переконливо довів результат референдуму.

Якщо дивитися на європейські перспективи України крізь призму польського досвіду інтеграції, то, на перший погляд, досвід Костьолу на українські реалії перекладається не найліпше. Українське конфесійне розмаїття, а нерідко й міжконфесійне протистояння навряд чи сприяло б виробленню спільного погляду ієрархій на питання інтеграції, особливо з огляду на те, що центр найбільшої Церкви (УПЦ-МП) знаходиться у столиці Росії.

Можна однак припустити, що і в українських церквах актуальними були би дискусії, характерні для внутрішньої полеміки польського Костьолу, як от: перспективи релігійної та національної самобутності народу, морально-етичні проблеми в епоху глобалізації. Власне аргументи як “костьолу ієрархії”, так і “костьолу отця Ридзика”, як “відкритих” назустріч Європі, так і “єврофобів”, дошукування причин перемоги одних та поразки інших дають матеріал для глибоких рефлексій над темами, котрі, сподіваємося, у недалекій перспективі будуть в Україні на порядку денному.

1 <http://www.episkopat.pl/dokumenty/d-1.htm>.

2 Natalia Jackowska. Kościół katolicki w Polsce wobec integracji europejskiej. — Poznań-Gniezno, 2003. — С. 198-199.

3 http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WE/kep/ue_21032002.html.

4 Jestem wymagającym zwolennikiem // Rola Kościoła katolickiego w procesie integracji europejskiej. — Gliwice, 2001. — № 10.

5 Див. напр.: Piotr Nowina-Konopka. Papież z dziwnego kraju // Wprost. — 1 czerwca 2003.

6 N. Jackowska. Kościół katolicki w Polsce... — № 150-152.

7 Див.: Modernizacja i wiara. Rola kościoła katolickiego w procesie integracji europejskiej. — Gliwice, 2002.

8 Див.: *Abp Henryk Józef Muczyński*. Europa Ducha. — Gniezno, 2003.

Варшава